

УДК 663.1.003.8
© 2013

К.В. Ткаченко

*Білоцерківський
національний аграрний
університет*

** Науковий керівник —
доктор економічних наук
О.М. Варченко*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗБУТУ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР АГРОПІДПРИЄМСТВАМИ*

Розглянуто організаційно-економічні засади збуту зернових культур сільськогосподарськими підприємствами. Основну увагу приділено проблемі орієнтації збуту зернових на торговельно-посередницькі структури. Запропоновано заходи щодо поліпшення збуту зернових в умовах посилення конкуренції на світовому ринку.

Ключові слова: зернові культури, сільськогосподарські товаровиробники, канали збуту, якість зерна.

Основною складовою агровиробництва в Україні традиційно вважається зернове господарство, адже від реалізації зернових культур сільськогосподарські товаровиробники отримують майже третину грошових надходжень, зокрема у 2011 р. — 36,8%. Частка зернових у виручці від реалізації продукції рослинництва становить близько 60%.

Проблема реалізації продукції в ринкових умовах зумовлена недосконалістю ціноутворення, слабкорозвиненою інфраструктурою, низькою ефективністю зв'язків у ланцюгу «виробник — споживач», браком необхідної інфраструктури про стан ринку, недостатньою державною підтримкою.

Поступово відбувається переорієнтація товаровиробників на альтернативні канали збуту за недостатньої розвиненості інфраструктури багатоканальний збут і його різноманітні форми замінюються реалізацією більшої частини продукції посередницьким структурам.

Науково-методичні питання ефективності зернового виробництва висвітлені в працях С.С. Бакая, В.І. Бойка, М. Г. Лобаса, П.М. Рибалкіна, П.Т. Саблука, В.Ф. Сайка та ін. Питання організації та розвитку аграрного ринку, зокрема ринку зерна, досліджували П.І. Гайдуцький, О.В. Захарчук, З.П. Ніколаєва, В.П. Ситник, Л.М. Худолій, О.М. Шпичак та ін.

Методи та прийоми досліджень — діалектичний та абстрактно-логічний, монографічний і системного аналізу, економіко-статистичний та розрахунково-конструктивний (під час визначення динаміки й ефективності виробництва зерна).

Мета досліджень — здійснити оцінку сучасного стану реалізації зернових культур агропідприємствами та запропонувати рекомендації щодо їх покращення.

Результати досліджень. У період ринкових перетворень втрачено зв'язок ціни з якісними характеристиками зерна. Істотне зниження рівня агротехніки вирощування зернових культур у поєднанні з руйнуванням матеріально-технічної бази, доведення зерна до базисних кондицій за вологістю, засміченістю водночас із завищеними розцінками на послуги післязбиральної доробки, які встановлюють елеватори та хлібоприймальні підприємства, а також домінуючий суб'єктивізм в оцінці якісних показників зерна економічно не зацікавлюють господарства, що займаються виробництвом зернових, підвищувати якість зерна навіть за його продажу Аграрному фонду. Тому, продаючи зерно комерційним структурам, агротоваровиробники часто взагалі не дбають про його доробку, що призводить до змішування партій зерна різної якості, втрат у ціні, зайвих транспортних витрат [1].

Аналіз показав, що в Київській області зберігається значна диференціація агропідприємств за показником рівня рентабельності. Зокрема, із 462 господарств, що виробляли і продавали зерно, налічувалося майже 119 господарств, які реалізували за рік до 400 т, у близько 74 господарствах обсяг продажу становив від 400 до 1000 т, понад 89 продали від 1000 до 2000 т, а понад 2000 т зерна реалізували 180 агропідприємств, частка яких у загальній площі зібраної пшениці становила 77,8%. З метою визначення особливостей вирощування зернових та зернобобових культур в агропідприємствах Київської області залежно від розмірів посівних площ нами проведено групування (таблиця).

Дані таблиці свідчать, що із зростанням концентрації посівних площ в агропідприємствах

Структура посівних площ під різними видами зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Київської області, %

Обсяг реалізації зерна, т	Пшениця	Жито	Гречка	Кукурудза	Ячмінь	Горох	Овес	Просо	Інші зернові
200	40,7	7,9	3,5	17,5	18,4	0,5	8,7	2,0	0,0
201–500	41,3	4,6	2,6	26,7	19,9	0,8	3,1	0,4	0,0
501–1000	39,4	2,8	5,1	30,5	17,7	1,6	1,7	0,8	0,0
1001–2000	38,7	1,5	4,4	34,8	16,7	2,3	0,9	0,3	0,1
понад 2000	34,3	0,4	1,2	56,1	6,6	0,8	0,4	0,1	0,1
Київська область	36,6	1,4	2,7	44,7	11,6	1,3	1,1	0,3	0,1

змінюється і набір культур. Так, дрібні агропідприємства надають перевагу вирощуванню пшениці, а високотоварні — вирощуванню кукурудзи, яка має значно вищий рівень рентабельності. Причому 20% усіх агропідприємств області реалізують 74,5% пшениці. Така виробнича орієнтація дрібних агротоваровиробників зумовлена відсутністю необхідної техніки для післязбиральної доробки та сушіння зерна перед закладанням його на зберігання. Найнижчі рівні цін на зернові та зернобобові культури агропідприємств із середньою площею землекористування до 1000 га. У Київській обл. налічується близько 137 таких суб'єктів господарювання. Найвищий рівень закупівельних цін в агропідприємствах із площею землекористування понад 2000 га.

Останніми роками закупівельні ціни на пшеницю та кукурудзу майже однакові, що змушує більшість агротоваровиробників переорієнтуватися на її виробництво, враховуючи, що врожайність її значно вища, а собівартість майже однакова. Оптимальним вважається співвідношення між цінами на пшеницю та кукурудзу 1:1,26. Нині спостерігається співвідношення, що є нижчим від нормативного (у 2009 р. — 0,98, 2010 р. — 0,92, 2011 р. — 1,05). Співвідношення цін на пшеницю та кукурудзу на внутрішньому ринку є меншим за співвідношення світових цін на ці зернові на світових ринках, що вказує на перекупленість кукурудзи, або невідповідно низькі ціни на пшеницю. Головною причиною такого становища є зростання попиту на кукурудзу на світовому ринку. Поточні фундаментальні ринкові дані зосереджуються на факті використання великої кількості кукурудзи для виробництва етанолу, що вказує на тісний зв'язок цін на кукурудзу та цін на енергоресурси [2].

Проведений моніторинг якості зерна більшості агротоваровиробників Київської області

свідчить, що 90,2% від загального виробництва твердої пшениці відповідає якості продовольчого зерна, зокрема першого та другого класу — 2,5%, м'якої пшениці — відповідно 63,2%, із них третього класу (цінна) — лише 26%, жита — 45% (першого і другого класу), ячменю, придатного для виробництва крупи — 3%.

Причини зниження якості зерна пов'язані з технологічними, економічними та організаційними факторами [3].

Ефективність виробництва та реалізації зернових і зернобобових культур залежить від уміння реалізувати вироблену продукцію. Вибір каналу реалізації зерна визначається різними чинниками, до яких, зокрема, можуть належати: обсяги товарних партій, споживчі властивості зерна, рівень цін та умови розрахунку, транспортні витрати на перевезення тощо.

Основним каналом збуту для більшості агротоваровиробників Київської області стала реалізація за «іншими каналами збуту», оскільки біржова торгівля зерном не отримала належного розвитку в Україні, тому основний обсяг товарного зерна реалізується за ринковими каналами збуту, минаючи біржі. Для цих каналів характерні неорганізованість, кількісна та цінова інформаційна непрозорість, високі трансакційні витрати, недостатнє використання принципів логістики [4].

Для більшості суб'єктів господарювання основним документом, що підтверджує торгові угоди, є договори купівлі-продажу зерна. Частина зерна реалізується і без укладання договорів, оскільки багато агротоваровиробників не мають власних зерноосховищ і не об'єднані в збутові кооперативи. Крім того, вони слабо оснащені зерноочисною та зерносушильною технікою. Тому основний обсяг зерна товаровиробники змушені продавати в сезон збирання врожаю за заниженими цінами посередникам або агентам великих зернових компаній за го-

тівковий розрахунок, не витрачаючи при цьому кошти на транспортування та доробку зерна. Певною мірою орієнтацію на згаданий вище канал сприяв і значно вищий рівень закупівельних цін.

Частково регульованими каналами продажу зерна агротоваровиробниками є реалізація його заготівельним організаціям, населенню через продаж та видачу зерна в рахунок оплати праці.

Вагомим стримуючим фактором у розвитку зернового ринку та збуту зерна є робота елеваторів і хлібоприймальних підприємств. Тільки одна п'ята частина елеваторів з технічного забезпечення наближається до світового рівня. Водночас зберігається висока собівартість зберігання зерна, оскільки елеватори завантажені менше ніж наполовину.

У зв'язку зі скороченням державних закупівель зерна та приватизацією елеваторів і хлібоприймальних підприємств перед агротоваровиробниками гостро постала проблема зберігання зерна. За наявності фінансових можливостей деякі агротоваровиробники почали будувати свої зернохосовища. Але як свідчать результати досліджень, упродовж 2010–

2011 рр. не було введено в дію жодного зернохосовища.

Практика організації сховищ на самих фермерських господарствах поширена в деяких країнах — відомих виробництвом зерна. Так, наприклад, у Канаді близько 70–80% зерна, яке виробляється фермерами, може зберігатись у власних сховищах, що являють собою металеві ємкості («банки»), місткістю в середньому 50–200 т. Для фермерів це означає незалежність у виборі часу — коли продавати своє зерно [5]. Нині є доступними інші технології, які дають змогу зберігати зерно. Одна з них — це AG-BAG (або «біг-бег», «silo-bag») — зберігання в поліетиленових тришарових рукавах місткістю 200–240 т зернових та близько 130 т. Соняшнику терміном до 18 міс. (за дотримання належних умов завантаження та зберігання).

Важка ситуація склалася з транспортуванням зерна, особливо за його міжрегіональних перевезень, здійснюваних переважно залізничним транспортом, оскільки в умовах ринку різко підвищено тарифи за перевезення 1 т зерна.

З огляду на це провідні аграрні компанії переорієнтовуються на річковий транспорт, споруджуючи річкові термінали за власні кошти.

Висновки

В умовах ринку проблема ефективності полягає не тільки у зниженні витрат при виробництві зернових, а й збуту за вигідними для виробника цінами, й підвищенням якісних характеристик специфічного товару. Світовий досвід переконує, що країни, які експортують високоякісну пшеницю, формують ці партії виключно із зерна ярих культур, ціна якого завжди вища, ніж зерна озимих. Тому важливо правильно організувати післязбиральну обробку та зберігання зерна. Необхідно на

державному рівні: запровадити ліцензування діяльності щодо приймання, зберігання, переробки та реалізації зерна і продуктів його переробки; внести зміни і доповнення до чинних стандартів на основні сільськогосподарські культури з метою їх удосконалення й адаптації до стандартів ЄС; створити міжрегіональні лабораторії з арбітражного визначення якості зерна та запровадити державне регулювання вартості вхідних матеріальних ресурсів для агротоваровиробників.

Бібліографія

1. *Агроспикер*: информационно-аналитическое издание о мировой конъюнктуре зернового и масличного рынков [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.agrospeaker.ru
2. *Копитець Н.Г.* Передумови формування ринкової системи збуту та реалізації сільськогосподарської продукції/Н.Г. Копитець//Економіка АПК. — 2009. — № 6. — С. 118–125.
3. *Мамчур В.А.* Інституції державного регулюван-

ня ринку зерна в Україні/В.А. Мамчур//Економіка АПК. — 2010. — № 2. — С. 55–60.

4. *Нікішина О.В.* Стратегічні орієнтири розвитку зернового ринку України/О.В. Нікішина [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110629/6_nikish.htm

5. *Шпичак О.М.* Аналіз і перспективи розвитку ринкової інфраструктури в Україні/О.М. Шпичак, Л.М. Худолій. — К.: ІАЕ УААН, 1998. — 209 с.

Надійшла 21.06.2013.